

СТАНОВИЩЕ

за дисертационен труд на тема: „Трансформация на семейството в процеса на изграждане на приемничеството“

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“, област на висше образование 1. „Педагогически науки“, професионално направление 1.2. Теория на възпитанието и дидактика

Автор: Вяра Николаева Цветанова, докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Педагогика“, Факултет по педагогика, ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград

Научен ръководител: доц. д-р Траян Попкочев

Автор на становището: доц. д-р Траян Попкочев. Заповед 1298/02.06.2017 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград

1. Кратки данни за докторанта

Вяра Николаева Цветанова е родена през 1973 г. Бакалавър и магистър по социална педагогика след завършване на магистърска програма „Социално-педагогическа помощ за рискови групи“ към Факултета по педагогика, ЮЗУ „Неофит Рилски, Благоевград. Като докторант води семинарни упражнения по дисциплината „Социална педагогика“, практикум „Социално-педагогическа работа с приемни семейства“, „Работа в социално-педагогически институции“.

Професионалната ѝ биография включва сериозен трудов опит като репортер и водещ новини в медии от рода в БНТ, дирекция „Свят и региони“, регионална програма „Пирин“. В Обединени кабелни оператори Благоевград, е водещ новини, автор и водещ на предаването „Здравето“. От февруари 2013 година е докторант в редовна форма на обучение по професионално направление 1.2. Теория на възпитанието и дидактика.

Докторант Вяра Цветанова е изпълнила задълженията си по учебния план. С решение на ФС на факултета по педагогика, протокол N 7/31.05.2017 г. е отчислена с право на защита.

2. Актуалност и структура на дисертационния труд

Разработванията дисертационен труд е фокусиран върху актуален и значим социален проблем: при изразени процеси на нарушаване на семейната кохезия и разпадането на семейния институт отглеждането и възпитанието на подрастващите е затруднено, доскоро традиционно поверено на институции, в които бюрократично-безличния подход към децата пречат развитието им в социален, личностен и интелектуален план. Извънбрачната раждаемост, съпроводена с изоставане на децата, добавя нерадостни краски. Социалното разслоение и кризата в семейството сред малцинствени групи като циганите също води към този проблем.

Обществото в последните две десетилетия реагира с развитие на приемната семейна грижа като алтернатива на институционалното и алтруистично-роднинско отглеждане и възпитание на деца. Въпреки сериозните нормативни и институционални усилия по разгръщане на приемната грижа в отглеждането и възпитанието на една категория деца, вътрешните процеси в развитието на тази социална услуга остават малко, да не кажа почти неизследвани. В тази нисша се позиционира дисертационното изследване на Вяра Цветанова.

Структурата на изследването се състои от увод, три глави, изводи, заключение, справка за приноси, четири приложения. Справочният апарат включва списък на съкращенията и списък на фигурите, схемите и диаграмите – общо 12 такива, публикации по темата. Общият обем на труда е 299 стандартни страници, от които 261 стр. са основен текст. Трите приложения са в обем 38 страници. Те включват съставен от автора въпросник за изследване на приемни родители, въпросник за изследване на социални работници, въпросник на Ч. Спилбъргър за изследване на личностната тревожност и оценъчна скала за проучване на основни фактори, водещи до взимане на решение за приемно родителство.

Предложената структура е подходяща за замисъла на изследването. Онословяването на отделните глави и параграфи в тях е съдържателно и твърде удачно изпълнено. Обемът на работата позволява задълбочено да се разгърне изследването, а включените приложенията документират автентично авторско участие на докторанта.

Трудът е богато илюстриран. Включва подходящо подбрани 49 фигури, 14 таблици и една схема, които удачно илюстрират и систематизират емпирични резултати и подпомагат техния анализ.

3. Информационна база

Дисертационното изследване използва добра информационна база. Тя обхваща 181 източника, от които 13 са на латиница (на английски език) и 38 web-ресурса, сред които доста са пълнотекстови и нормативни документи. Използвани са основно първични информационни източници, които тематично кореспондират на темата на дисертацията и са коректно ползвани в изследването. Към тях авторът в ред случаи проявява приемащо, а в друг – критично отношение. В цялост информационната база позволява да се направи необходимия теоретичен обзор, да се изгради авторовата концепция на проучването и целенасочено да се анализират получените резултати.

4. Концепция на изследването

Уводът въвежда в основните граници на проблематиката, която сполучливо е отграничена чрез дефиниране на ред основни понятия за изследването: „приемничество“, „приемно дете“, „формална приемна грижа“, „деинституционализация“, „трансформация“, „педагогическо израстване“, „информално социално учене“, „базисни връзки“, „трудова-социално интегриране“, „детецентрирана хуманност“, които се изпълват със съдържание и обем от емпиричното и теоретично обследване на проблема.

Концепцията на дисертационния труд е доразвита във втора глава, където е обоснован теоретичен модел в развитието на приемничеството, като процесът е представен в качествени етапи, три от които засягат приемното семейство, а четвъртият – преходът към осиновителското. Удачно са подбрани обектът, предметът, целта и задачите на изследването. Формулираната хипотеза кореспондира на предмета. Същото се отнася до избраните методи на емпирично изследване – общо четири. Поради затворения характер на семейството и трудното проникване в диалектически сложните трансформации в приемното семейство напълно подхожда избраната качествена методология за емпиричното изследване. От теоретичните методи коректно се използват анализът, синтезът, сравнението, дефинирането по аналогия или чрез съотнасяне към род. Изследваната извадка има регионален характер (област Благоевград).

Зад пряко заявените методи на изследване се крие диалектически и хуманно личностен подход към проблема. Той е разгледан от различни аспекти: генезис, нормативна база; чужд опит и национален такъв; модели и конкретни случаи. Подходът личи в анализирането на външни и вътрешни фактори за трансформациите на приемното

семейство, като отделните групи фактори се разглеждат в тяхното сложно взаимодействие: синхрон и противоречивост. В този план изводите не са банални, а подчертават противоречивостта и диалектиката в трансформационните процеси, случващи се в приемното семейство, значението на личностните взаимодействия и детецентрираната хуманност на трансформационните процеси в приемното семейство.

5. Съдържание на труда

То се разгръща в трите глави на труда, които съдържателно са добре обвързани: глава 1. „Приемното семейство – реалност и проблеми“ (с. 13-90); глава 2. „Личностни (вътрешни) фактори за развитие на приемничеството“ (с. 91-185); глава 3. „Социокултурни (външни) фактори за развитие на приемничеството“ (с. 186-250). Наредбата на главите следва логиката на предмета на изследване и проверяваните хипотези.

В първа глава се разглеждат педагогически, психологически и екзистенциални аспекти на приемничеството. Интересен е историческият преглед на възникването и развитието на приемната грижа в България през 20-ти век, а също и на алтернативни социални услуги. Коректно са представени характеристиките на основните видове приемна грижа и приемно семейство.

Обосновано втора глава въвежда четиетапен модел на трансформация на семейството, който служи за концептуална рамка и насочва изследването на приемничеството и трансформация на приемното семейство. Издигнатите две работни хипотези проверяват ролята на вътрешните и външни фактори в тези процеси. Логично и правилно тези процеси се разглеждат в тяхната цялост и противоречивост, през призмата на промените които настъпват в семейството като институция и много важно – в личността на приемните родители и приемното дете. Ако втора глава представя основно ролята на вътрешните фактори, трета разглежда влиянието на външните такива, представени в тяхната обвързаност и активно пречупване през взаимодействие с вътрешните.

Приноси

Дисертационното изследване на Вяра Цветанова има ясно очертан приносен характер, предпоставен от неизследваността на проблематиката и подхода към нея.

1. На равнище факти

1.1. Изведени са типични характеристики на влиянието на вътрешни и външни фактори (респ. семейни отношения, екзистенциални страхове, нравствени ценности; икономически условия, етнокултурна среда, информираност) върху развитието на приемничеството на четите му етапа (идеен, адаптация, зрялост, осиновителство). Разкрит е противоречивият и обвързан характер на взаимодействието на тези фактори и качествената особеност на отделните етапи от развитието на приемното семейство. Изведени са съществени препоръки за нормативно ефективно уреждане на приемничеството.

2. На равнище понятия

Заслужават сериозна оценка въведените и експлицираните в изследването понятия: 1) „кръгове на социална подкрепа“ (в случая три, на принципа от семейството към общността: вътрешен, по-широк и най-широк); 2) „информално социално учене“ в аспекта на приемната грижа, експлициращо онази иманентна характеристика на приемния процес, която включва влиянието на обмяната и осъзнаването на ролята на информацията за професионалното приемничество и неговите предизвикателства за взимане на решения за приемно семейство и трансформациите в него; 3) „социално родителство“ – изразява широкия социален характер на родителството, екзистенциалното израстване на приемното семейство, осмислящо себе си и чрез социалната значимост на отглеждането и възпитанието на приемно дете; 3) „базисни връзки“ – маркира ролята на доверието и безусловното приемане между двете страни за успешното осъществяване на функциите на приемничеството.

3. На равнище „методика на изследване“

Създадена е авторска методика на качествено изследване на приемното семейство (въпросник за приемни родители и въпросник за социални работници), авторска скала за оценка факторите за взимане на решение за приемно семейство.

4. На равнище теоретични модели

Изведени са два модела: а) модел на фактори, въздействащи върху трансформациите на приемното семейство.; б) обоснован е етапен модел за процеса на трансформация на приемното семейство. Предложена е „матрица за развитие на приемничеството“, обхващаща влиянието на различните мотиви за този процес.

---

7. Автореферат

Приемам, че авторефератът коректно отразява в съдържателно и структурно отношение дисертационната разработка и получените резултатите.

8. Критика и въпроси към докторанта

Теоретичният анализ би могъл да носи по-заявена авторова критична оценка относно концепции за приемничеството.

В каква посока бихте развили модела на факторите за трансформация на приемното семейство?

Кои са най-сериозните противоречия от втория етап от развитието на приемното семейство? На какви факти почиват изводите?

10. Заключение

Дисертационното изследване на докторант Вяра Николаева Цветанова „Трансформация на семейството в процеса на изграждане на приемничеството“ е изпълнено в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за приложение на ЗРАСРБ, Вътрешните правила за развитие на академичния състав на ЮЗУ „Неофит Рилски“. То е завършено, има очертани теоретични, емпирични и приложни приноси. То е авторско дело. Част от резултатите са представени в публикации пред професионалната общност в България.

С дисертационния си труд Вяра Цветанова показва добро владение на теоретични постановки по изследваната проблематика в малко изследвана научна област; разкрива изследователски възможности за самостоятелна „работа на терен“ и за представяне на научни резултати пред професионална общност. Спазена е изследователската етика.

Качествата на проведеното *дисертационно изследване*, вече публикуваните по него резултати, съдържанието на *автореферата*, *новостта на получените резултати*, перспективите, които те разкриват ми дават основание да предложа на *уважаваното научно жури да присъди* на **Вяра Николаева Цветанова образователната и научна степен „доктор“** в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Теория на възпитанието и дидактика.

29.06.2017 г.
Гр. Благоевград

Рецензент
Доц. д-р Траян Попкочев